

Metodologie archeologie středověku a novověku

5. Středověká modernizace, slovanská a středověká kolonizace. Etnické a sociální aspekty historické archeologie

Středověká modernizace

- **Modernizace** – postupná systemizace a technizace každodenního života
 - změny a technické novinky, které určovaly kulturně-civilizační úroveň evropského okruhu
 - ve Francii od konce 11. stol.
- **Středovýchodní Evropa** – komplex zemí, jehož konsolidaci urychlila christianizace (9. – 11. stol.)
 - inovační vzory přicházely přes:
 - a) Podunají – od jihozápadu
 - b) Sasko – od severozápadu
- **Příčiny** – populační vzrůst v 11. – 13. stol.
 - kolonizace spojená se sídelně-ekonomickou činností (zakladatelské akce: „klučení rolí“)

- **Strukturální inovace** – prosazení ekonomických, sociálních a kulturních hodnot
 - série specifických modernizačních jevů: **longue dureé** (dlouhé trvání)
 - počátky: proces proměn centrálních oblastí Evropy v 11. – 12. stol.
 - vrchol: doba vlády Václava I. (1230-1253) – “prestižní projekt české elity”
 - relokace Prahy (velká hradba, parcely, Havelské město – kamenné domy)
 - výstavba Nového Brna
- **Charakter změn** – expanzivní a zároveň integrační rysy (expanze Čech za Přemyslovců)
- **Dříve** – **60. a 70. léta**: specifika „latinizovaného“ okruhu Čech, Polska a Uher vůči „karolínskému“ Západu
- **Dnes** – **90. léta**: středovýchodní Evropa je chápána jako okrajový prostor, kam opožděně doléhaly civilizační vlny ze západních center „staré Evropy“
(římsko-německé císařství srovnáváno s EU)

Vrcholně středověká transformace

a) Rozvoj osídlení – kolonizace nově využitelných ploch: hlavním úkolem bylo přilákat nové lidi a odborníky

- a) zemědělská (vesnická)
- b) městská (panovník, šlechta, církev)
- c) hornická

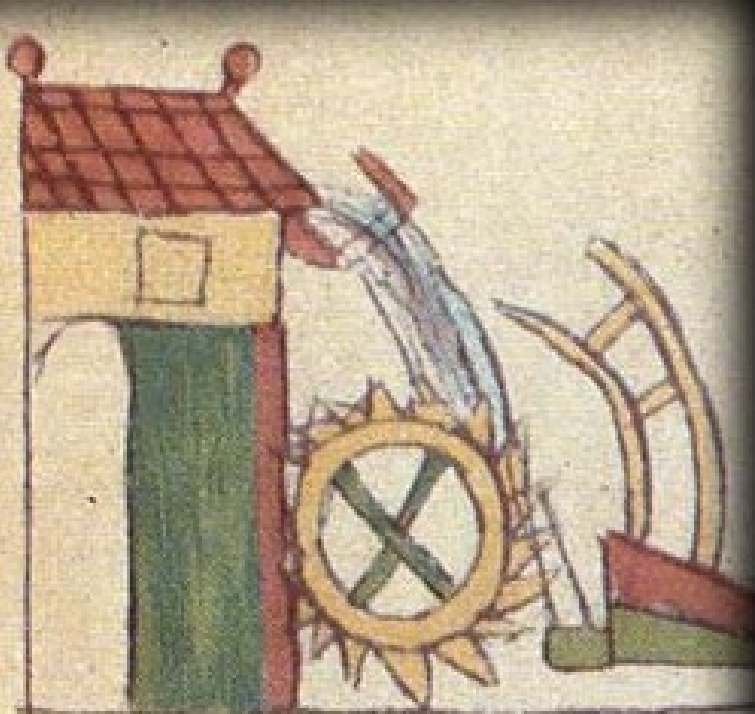
b) Transformace dominií a stavba sídel – a) zeměpanské (hrady – staví panovník)

- b) šlechtické (vyšší - hrady, nižší - dvorce s kostely, od 13. stol. tvrze)
- c) církevní (biskupské: Melice)

c) Technologické inovace – využívání poznatků z antiky (vodní a větrná energie)

- přebírání vynálezů (arabský svět)
- **vodní mlýn** (Bavorsko: 8. stol., u nás. 13. stol.)
- **zdokonalení nástrojů** (pluh, brány), využití zvířat k tahu (jařmo, chomout)
- **větrný mlýn** (10/11. stol. Staré Město; 1277: Praha-Strahov, kronikář Neplach)
- **nepřímé vytápění** (13. stol.) - ztráty tepelné energie: krby: 80 - 85 %

kamna: 30 - 40 %

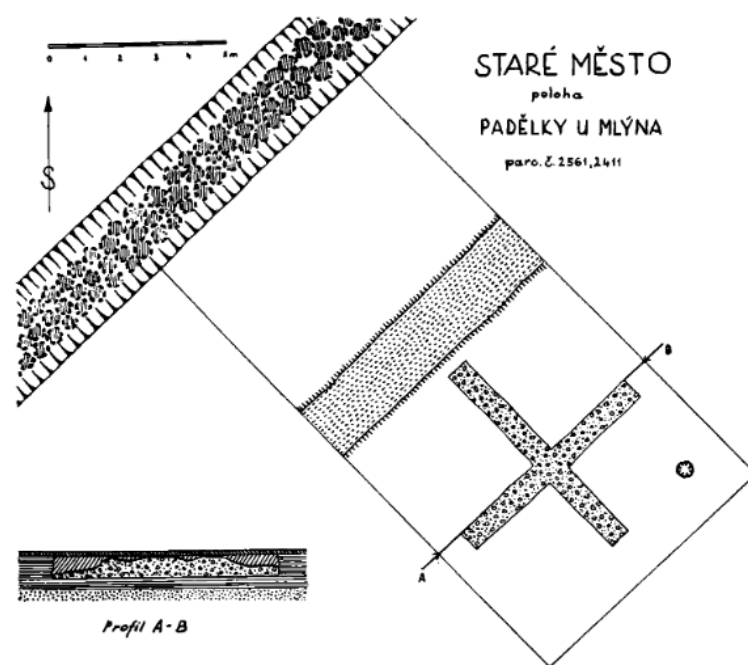
Mstěnice u Hrotovic: komplex budov u vodního mlýna na horní vodu ze 14. stol.

mlýn: 5 × 5,2 m

obytný dům: 11 × 6 m

Sýpka: 3,7 × 3,1 m

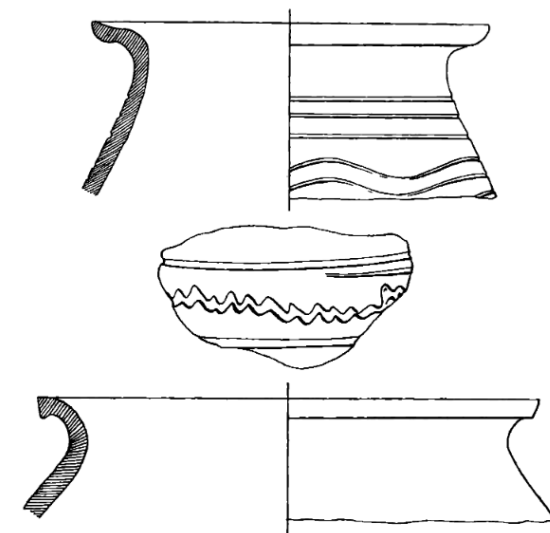
(1999 – výzkum R. Nekuda)

Obr. 2. Staré Město: Plán zkoumané plochy s palisádovým opevněním, cestou a základem větrného mlýnu.

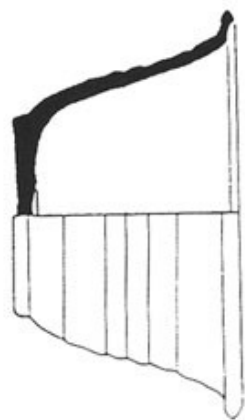
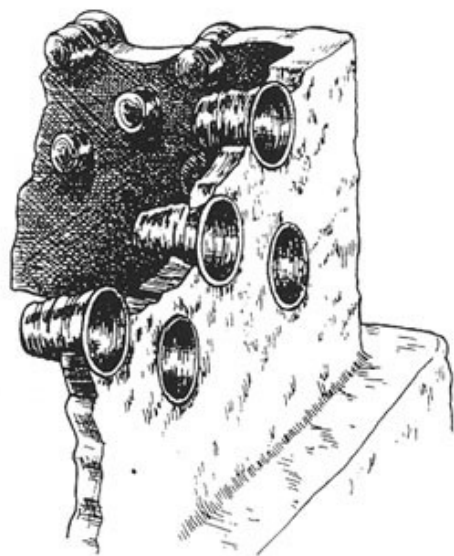

Obr. 2. Mstěnice, k. ú. Hrotovice, okr. Břeclav. Pozůstatky stavby zjištěné při záchranném archeologickém výzkumu v zaniklé vsi Mstěnice, interpretované jako vodní mlýn. Mlýnská budova v levé části plánu. Černé zdivo vyznačuje předpokládanou starší fázi

Obr. 3. Staré Město: Keramika datující základy větrného mlýnu.

Niederadelsburg von Kranzach (Schweiz), 12. stol.

Buda, rytířská
kamna z pol.
15. stol.

Čínské vynálezy

- **Dynastie Chan (206 př.n.l. – 225 n. l.):**
 - kolo
 - papír
 - zdokonalení koňských potahů (chomout: kůň utáhl až 5x těžší náklad)
 - hvězdný glóbus (astronomie)
 - seismograf (zemětřesení)
 - zdymadla průplavů (vodní doprava)
 - řetězový most (67 n. l.)
 - zdokonalení tkalcovského stavu
 - kanál mezi řekami Ťing-che a Lao-che (dlouhý 120 km)
 - větrné mlýny k mletí obilí

Středověká modernizace

- **Stěhování obyvatelstva** – modernizační proměny byly chápány jako výsledek „**německé kolonizace**“ (v tradičním nacionálním konceptu: Der Treck nach Osten)
- **Transformace krajiny** – **sídelní aktivity**: „vyklučování míst pustých... a „štěpenie dědin a rolí“
 - rozvoj ekonomiky (zemědělství, řemesla, obchod a směna)
- **Kultura** – **světská**: navázala na antiku: latina, knižní kodexy (univerzity, kodexy
 - 6. stol.: Cassiodorus – základ vzdělání: Sedmero svobodných umění
 - Boethius – dva stupně: trivium a quadrivium
 - **církevní**: řádová skriptoria (Břevnov), školy: katedrální, klášterní
- **Úkol** – získání nových lidí a odborníků na různém kvalifikačním stupni
- **Lokátoři** – zakladatelé sídlišť, dobří organizátoři a znalci právních norem
 - dokázali zajistit podmínky nutné k zakládání venkovských i městských sídlišť.
- **Obchodníci, horníci a řemeslníci** – přinášeli ekonomické a právní zvyklosti včetně vyspělejších technologií

• Kultura

- **světská:** navázala na antiku latina, knižní kodexy městské školy, univerzity

6. stol.: Cassiodorus – základ vzdělání:

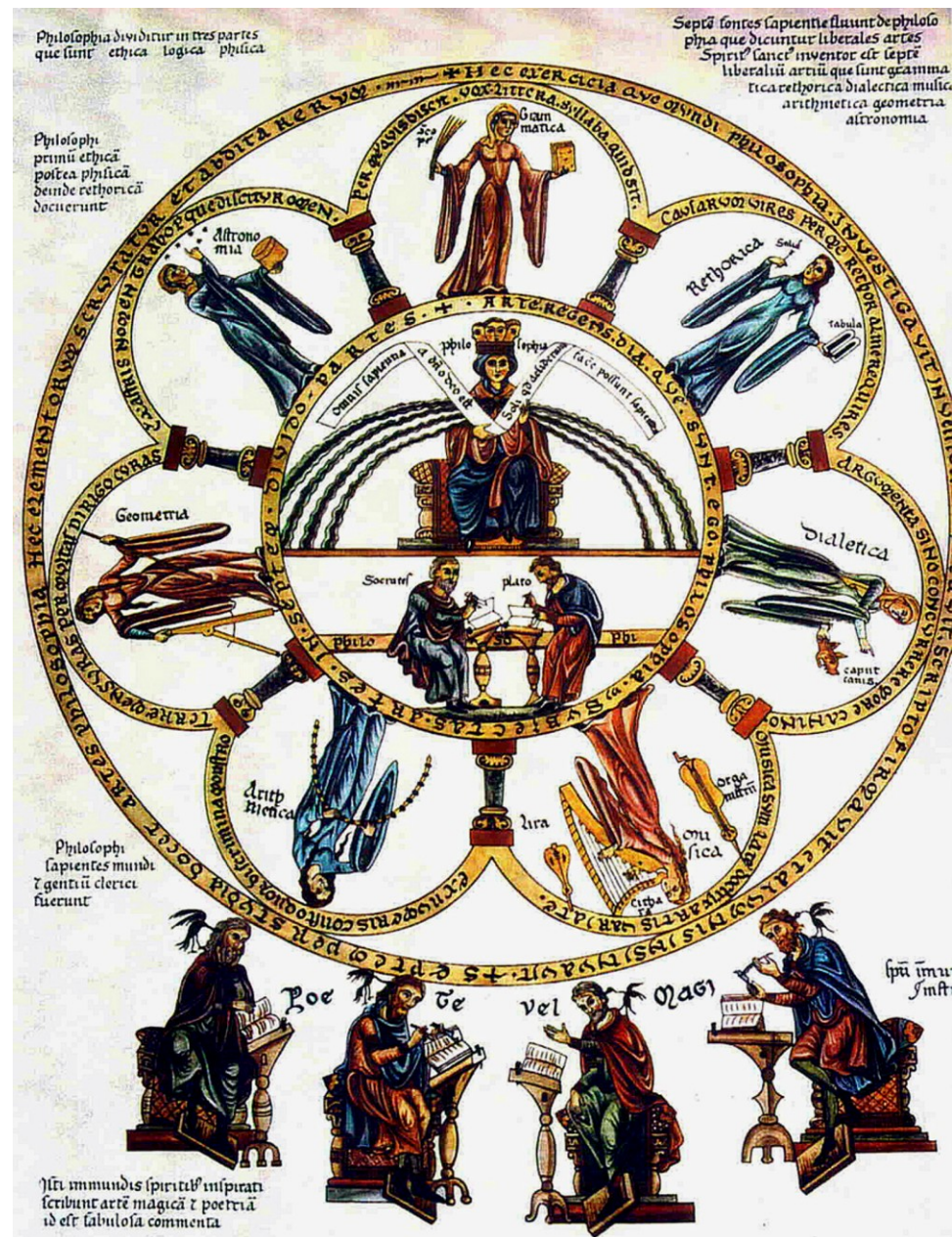
Sedmero svobodných umění (Septem artes liberales)

Boethius – křesťanský teolog

- 2 stupně: trivium – gramatika
- rétorika
- dialektika

- quadrivium – aritmetika
- geometrie
- astronomie
- hudba

- **církevní:** řádová skriptoria (Břevnov) školy: katedrální, klášterní

Sedm svobodných umění: Hortus deliciarum
Herrada von Landsberg, 12. stol.

Kolonizace

- **Domácí obyvatelstvo** – v osídlovacím procesu hrálo důležitou roli
 - aktivní recepce nových metod a poznatků
- **Cizinci** – o úspěchu či neúspěchu nové lokace nerozhodoval počet nově příchozích, ale schopnosti (specializace, znalosti, organizace)
- **Charakter pronikání** – nešlo o masové pronikání, ale o rychlé přejímání:
 - a) právních norem
 - b) způsobu hospodaření a vyspělejších technologií
 - c) životního stylu a nového hodnotového systému
- **Demografický transfer** – nejsou doloženy doklady masivního přesídlování (postupná změna etnické struktury)
 - během jednoho století přesun nejvýše **200 000 obyvatel**
(v prostoru od Baltského moře po jižní hranice uherského království)

- **Kolonizace** – na německé straně: kulturní dílo německého národa, který slovanský prostor civilizoval
 - na české straně: (i Polsku) opačný pohled: ohrožení státní, národní a kulturní svébytnosti
- **Johan Gottfried Herder** (1744–1803) – romantický výklad o rozdílech mezi bojovnými Germány a „mírumilovnými“ Slovany
 - 19. stol.: představa o velkém kulturním činu německého národa na územích s dřívějším slovanským osídlením (aktivní sedláci)
 - kolonizace ve vých. zemích střední Evropy spojena s pohybem německého etnika
- **František Palacký** (1798–1876) – Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě
 - smysl českých dějin viděl v neustálém stýkání a potýkání slovanského a germánského živlu
 - příchod německého etnika chápal jako inovační proměnu: šíření německého práva
 - etnickou změnu přivedila kolonizace spojená se zakládáním měst a městského stavu
 - kladl důraz na změny ve 13. stol.: za vlády Přemysla O. II. (1253–1278) se Němci usazovali na Loketsku, Trutnovsku a Kladsku a v prostoru Jeseníků povznesení řemesel a obchodu

- **Hermenegild Jireček** – 1857: do konce 12. stol. kolonizaci provádělo domácí slovanské obyvatelstvo (1827–1909) od poč. 13. stol.: připojili se němečtí osadníci
- **Josef Šusta** – recepce (přijetí) progresivních prvků z evropského západu (1874–1945) – rozšiřování tržně peněžního hospodářství (těžba stříbra, mince) – podnikatelská zdatnost německého městského patriciátu byla hybatelem transformačního procesu (vrchol za posledních Přemyslovců)
- **Josef Vítězslav Šimák** (1870–1941) – rozlišoval kolonizaci v jednotlivých oblastech z etnického hlediska
- **František Graus** (1921 – 1989) – 1957: za kolonizaci považoval „jakékoli zúrodnování půdy, osazování půdy zpustlé, nebo osazené novým obyvatelstvem“ – šlo o jev společný v řadě evropských zemí
- **Walter Schlesinger** – 1957: odmítal dobyvačný charakter německé kolonizace německých feudálů (1908 – 1984) – upozornil na evropský kontext vrcholně středověkých inovací

Středověká kolonizace

- **Příčiny** – přelidnění osídlených ploch (zahuštění starého sídelního areálu)
 - potřeba nové půdy pro zemědělství
 - zlepšení klimatu a životních podmínek v méně příznivých oblastech
 - změny v agrární výrobě
- **Rozšiřování sídelních areálů** – postup do podhorských a vyšších poloh:
 - a) vnitrozemské pahorkatiny a vrchoviny
 - b) pohraniční hornaté oblasti
- **Odlesňování** –
 - a) získání sídelního prostoru
 - b) stavební materiál (dřevo)
 - c) volné plochy pro obdělávání zemědělských plodin
 - d) těžba kovů a hornictví (Jihlava, Kutná Hora – stříbro)

- **Středověká krajina** – les, pastviny a pole
- **Kolonizace** – **vnitřní** (domáci): **10/11. a 12. stol.:** osídlování vyšších poloh ze starého sídelního území
 - **vnější** – **13. stol:** řízené osídlování neobsazených poloh kolonisty z německy mluvících zemí (Rakousko, Porýní)
- **Organizátor** – panovník
 - církev
 - šlechta
 - bohatí měšťané
- **Kolonizační proces** – do kolonizovaných oblastí přivádí nové (cizí) obyvatelstvo s novými právními a sociálními zvyklostmi

- **Prameny** – **písemné (nepřímé)**: 2 etapy: a) 10/11. – 12. stol. předěl: kolem roku 1000
b) 13. stol.
 - **jazykové (lingvistické)**: pojmenování nově založených osad
 - **ikonografické**: Saské zrcadlo, Mandevilův cestopis
 - **archeologické (přímé)**: a) **6. – 10/11. stol.: slovanské osídlení**: rozšiřování sídelní plochy:
 - 2 směry: a) dovnitř osídlené plochy (zahušťování)
 - b) ven (posun hranic)
 - b) **1. pol. 13. stol.:** strukturální změny vesnického prostředí
 - vznikají vrcholně středověké vesnice (stabilizované)
 - vesnice mají nové uspořádání (nová stavební podoba)
 - kolem vsí souvislé plochy obdělávané půdy (polnosti)

Jazykové prameny

Onomastika – nauka o jménech

- **1. Antroponomastika** – zabývá se osobními jmény
 - **Marobud**: první doložené jméno u nás
 - **Sámo**: Fredegarova kronika, kupec ze země Franků, ze Senonie (Sens, Burgundsko? - 623/624
„...homo nomen Samo natione Francos de pago Senonago...“)
 - nejstarší doložená slovanská jména: velkomoravská knížata
 - Mojmír** – ten, jemuž patří svět, mír
 - Rastislav** – ten, jehož sláva roste
 - Svatopluk** – ten, jenž vede „svatý“ zástup či vojsko
 - **mýtičtí Přemyslovci**: Kosmova Česká kronika, 1119–1125): Krok, Kazi, Teta a Libuše, Přemysl
 - **patrocinia**: zasvěcení kostelů podle světců (sv. Mikuláš)
 - **predikáty**: přídomky: 1140-48 poprvé doložen Markvart z Doubravy (příjmení až v 18. stol.)

- **Pojmenování vesnic** – podle jmen hradeckých správců a šlechtických předáků
Všebořice, Kojetice – po Hrabišicích: hradští správci v Bílinsku
– jména tohoto typu vznikala relativně dlouho a souvisí s vnitřní kolonizací
- **Služebná sídliště** – Kováry, Štítary, Ovčáry, Kobylníky, Hrnčíře apod.
– vazba na hradecká centra: obyvatelé těchto sídlišť byli vedle obvyklých povinností
zavázáni specifickými povinnostmi a službami
– dnes odmítáno
- **Barbara Krzemieńska – Dušan Třeštík:**
Služebná organizace v raně středověkých Čechách, ČsČH 12, 1964, 637-667.
Přemyslovská hradiště a služebná organizace přemyslovského státu, AR 17, 1965, 624-655.
Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10. a 11. století),
Historická demografie 1, 1978, s. 149-230

Jazykové prameny

- **Přesídlenecká sídliště:**

- **Hedčany:** panovník využil k zakládání nových sídlišť zajatce:

- Kosmova kronika – obyvatelé hradiště Hedeč/Giecz přesídlení Břetislavem I.

- **Dušníky** u kláštera Doksany: ves, jejíž obyvatelé byli darováni pro spásu duše církevní instituci

- **Újezd** (lat. Circuitus): původně lesní území, které patřilo panovníkovi, jenž jej daroval církvi, družinným předákům či bojovníkům (od konce 11. stol.– pol. 12. stol.)

- **Posesivní jména:** mladší jména s příponami –ov, ovice, ovany, -anov

- Mstišov, Svádov – měly vzniknout z přivlastňovacího tvaru osobního jména (–ův)

- **Vrcholná kolonizace 13. stol.:** původ kolonistů podle jmen příchozích:
 - německá jména ze starších českých jmen (Ústí/Aussig)
Český les (Tachovsko) – Peters, Ulrichs – z území Horní Falce
 - Chebsko, Loketsko, Mostecko** – přípony: reuth, riet/-ried – kolonizační proud z Horních Frank
roden, reuten: klučit
 - **Jindřichohradecko, již. Morava, Drahanská vrchovina** – přípony: schlag; kolonisté z rakouského území
schlagen: tlouci, rubat, kácet
 - **sv. Čechy a sev. Morava** – přípony: dorf – kolonizační proud přes Slezsko
 - **módní německá jména:** hrady – Cvilín: Loebenstein: páni z Úvalna
města – Landeskrona/Lanškroun, Römerstadt/Rýmařov

Středověká kolonizace

- **Expanze říše na východ od Labe a Sály** – populační růst
 - christianizace: boj proti pohanství
- **1113** – nejstarší dohoda o osídlovací akci vznikla v Brémách:
 - arcibiskup Friderik povolil knězi Jindřichovi a pěti laikům z „území před Rýnem“ („Holandi“)
 - vysoušení mokřin, za to pak zkultivovanou půdu dostali do dědičného nájmu
- **1143** – Adolf II. ze Schauenburku po dobytí obodritské Vargie vyslal posly do Flander, Holandska, Utrechtu aj. zemí, aby získali kolonisty od Severního moře, protože znali vysoušení a kultivaci půdy a právní zvyklosti
- Na východ do střední Evropy – **2 proudy**:
 1. jižní – franský
 2. severní – saský

Středověká kolonizace

- **Magdeburg** – **968**: založeno arcibiskupství: výchozí bod kolonizace
1152-1192: kolonizaci organizoval arcibiskup Vichman
 - počátky systematické kolonizace
 - podpora východní politiky Fridricha Barbarosy
- **Osídlování** – fungovalo na principu: **lokace** (lat. lokare: dát místo, usadit se):
 - založení vesnického nebo městského sídliště podle zásad kolonizačního práva
 - prováděli zkušení lokátoři
 - příchod nového obyvatelstva
- **Kolonizace** – **pol. 12. stol.:** expanze do řídky osídlených lesních oblastí při okraji staré sídelní komory
- **Demografie** – **13. stol.:** oproti předchozímu věku se počet obyvatel v českých zemích více než zdvojnásobil: 2,5 – 3 miliony lidí.

Právní základ

- **Izidor ze Sevilie** (biskup kol. 630): „Každé právo je otázkou zákona a zvyklostí. Rozdíl mezi nimi je v tom, že zákon je psaný, ale zvyklost (mōs, consuetudo) je obyčej, který se dodržuje od pradávna a uznává se pro svou starobylost. Zvyklost je tedy nepsaný zákon.“
- **„Litera scripta manet“** – co je psané, trvá a stává se zákonem: podstata římského práva (Codex iuris civilis)
 - civilní právo převzala církev od císaře Justiniána v 6. stol. a vtělila ho do **Corpus iuris canonici**
 - platila zásada, že církev neudělá nic bez římského práva
- **Přirozené právo (ius naturale)** – právo nepsané, věčné, univerzální a nezávislé na státu: podstatou je obecná rovnost všech lidí
 - souhrn právních principů nebo obecných právních norem vycházejících z lidské přirozenosti (ius naturale), rozumu (ius rationale), božího záměru či vůle (ius divinum, lex aeterna)
 - **vlastnictví** (dominium, proprietas): svrchované právní panství osoby (vlastníka) nad věcí:
 - a) právo věc držet (ius possidendi), užívat (ius utendi), přisvojovat si užitky plynoucí z věci (ius fruendi),
 - b) právo s věcí nakládat (ius disponendi), věc zničit (ius abutendi), věc opustit (ius dereliquendi)
 - vesnice a města byly založeny na:
 - a) starém českém slovanském (zvykovém) právu
 - b) německém (dědičném) právu: magdeburské, norimberské
 - „hosté“ usazení na pozemku panovníka (šlechtice, církve) museli s vlastníkem uzavřít nájemní smlouvu

Zemské dědické právo (landrecht)

- **Zákoníky:**
 - 1189 – Statuta Konráda Oty
 - 1310 – Privilegium Jana Lucemburského
 - 1355 – Maiestas Carolina
 - 1499 – Všehrdovy: O právech, súdech i o dskách země české knihy devatery
 - 1497 – Privilegium Vladislava II. Jagellonského
 - 1500 – Vladislavské zřízení zemské
 - 1627 – Obnovené zřízení zemské (Ferdinand II.)
 - 1650 – Deklaratoria a Novely
 - 1811 – Všeobecný občanský zákoník

Německé právo (ius teutonicorum)

- Soubor právních zvyklostí převážně německých osídlenců ovlivněný vlámskou (Flandry) kolonizací
- **Severoněmecké – Magdeburské právo:**
 - **Saské zrcadlo (Sachsenspiegel):** zákoník vycházel ze starých právních zvyklostí Sasů
 - **1163:** první svod zákonů vyhlášen v Lúbecku
 - **1181:** potvrzen v Magdeburgu, odkud se šířil do neněmeckých, českých, polských a uherských zemí
 - **1225 až 1235:** **sepsal Eike von Repgow** (působil na hraběcích soudech v Anhaltsku)
 - 2 části** – zemské právo: pro svobodné obyvatelstvo (dědictví, manželství, dělení majetku aj.)
 - lenní právo: vztahy mezi společenskými skupinami (volba králů, lenními povinnosti)
 - 4 rukopisy:** Drážďany, Heidelberg, Oldenburg a Wolfenbütte
- **Jihoněmecké – Norimberské právo:**
 - **Švábské zrcadlo (Schwabenspiegel):** mladší skupina práv označená podle zvyklostí Švábů
 - **1275:** verze zpracovaného podle Saského zrcadla
 - prvně se uplatnilo v Norimberku, odkud ho převzala Vídeň – odtud Brno, Uhry (Slovensko, Maďarsko)

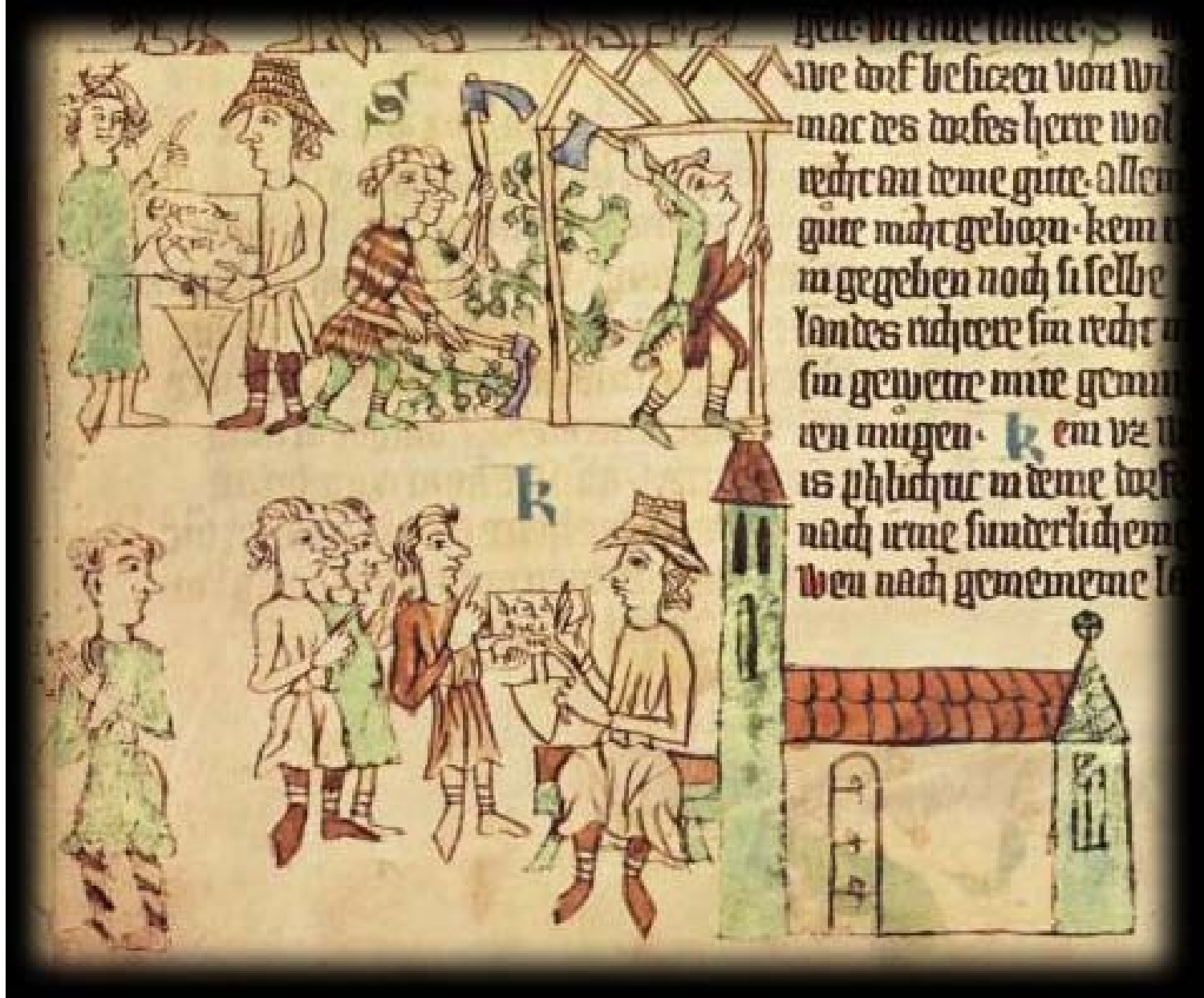
Právní zákoníky

Der Schwabenspiegel

Übertragen in heutiges Deutsch
mit Illustrationen aus alten Handschriften
von Harald Rainer Derschka

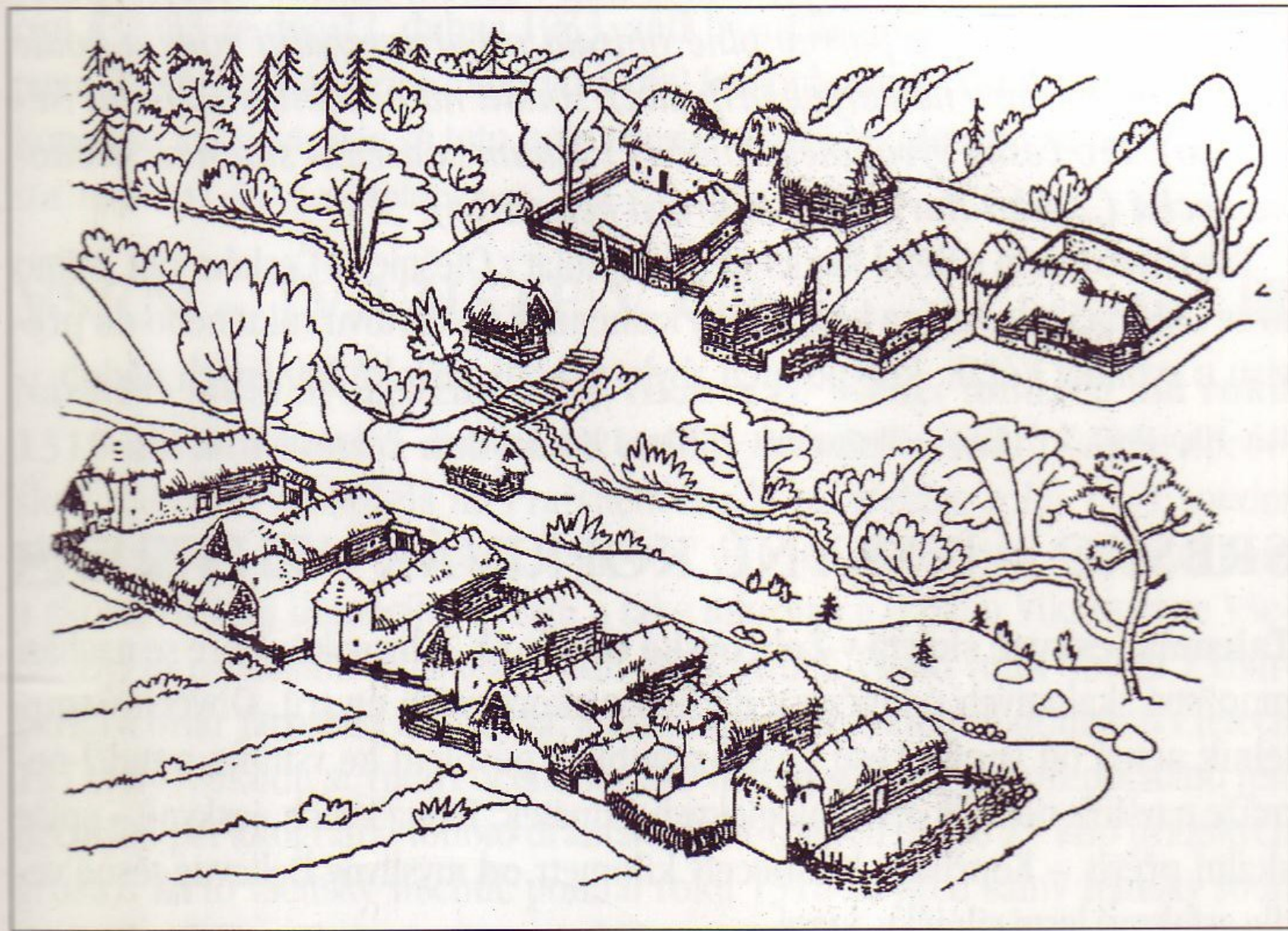
Verlag C. H. Beck

Heidelberský rukopis Saského zrcadla: německá kolonizace na východ, kol. r. 1300.

Nahoře: lokátor (s kloboukem) přebírá zakládací listinu od vlastníka půdy

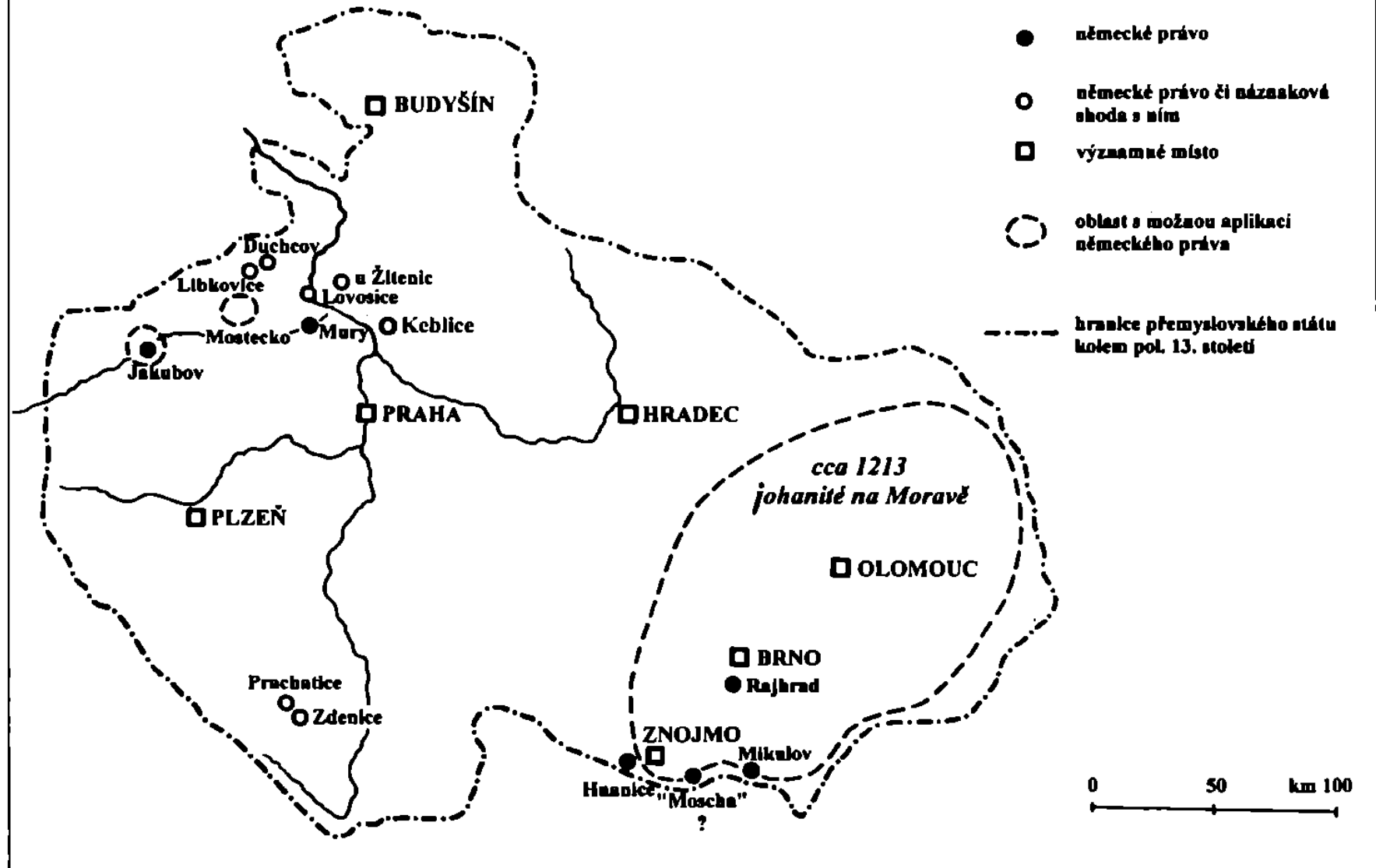
Dole: lokátor je zachycen jako rychtář v jím založené vesnici.

*Kolonizační vesnice 13.–14. století vypadaly takto
(podle Langera – Vařeky 1983)*

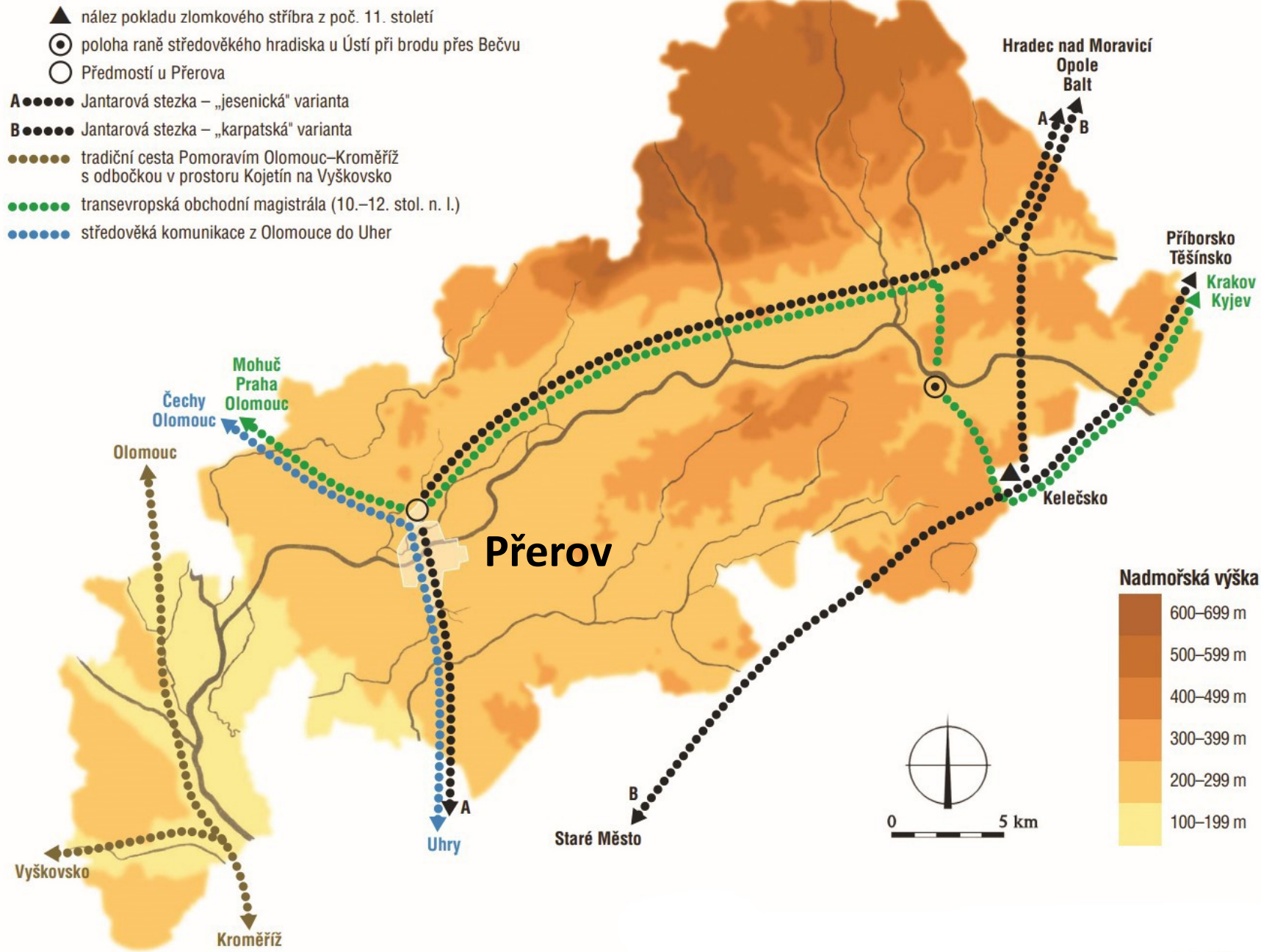
- **Morava** – 2 okruhy práv: a) jižní – jihoněmecká: Norimberk
b) střední a severní – severoněmecká: Magdeburk
– sem náleží i tzv. hlubčické právo
(Hlubčice, Uherský Brod)
- **Základní svobody spjaté s “německým právem” na venkově:**
 - dědičné užívání půdy (emfyteuze, purkrecht – zákupné právo, dědičný pacht)
 - odvádění pevně sjednaných platů
 - možnost stěhování (po výkupu)
 - nižší soudní autonomie
- **1213** – první doklad: markrabě Jindřich Vladislav povolil užívání německého práva na statcích johanitů
- **konec 13. stol.** – termíny „purkrecht“ a „emfyteuze“
(nejsou zcela totožné s prvotními formami německého práva)

ZMÍNKY O NĚMECKÉM PRÁVU V PŘEMYSLOVSKÉM STÁTĚ DO POLOVINY 13. STOLETÍ

Němečtí kolonisté

- **Původ** – **Německo:** Porýní a Pomohání, Bavorsko, Horní Falc, Rakousko
 - Sasko – pohraničí kolem Krušných Hor ve 13. stol. (jazykově německé vesnice)
 - zásadní podíl se od 13. stol. projevil v Mostě, Bílině, Chomutově, Kadaně
 - přes Slezsko až na střední a severní Moravu
 - **Dolní Rakousko:** na jižní Moravu: pás osídlení na : Slavonicku, Znojemsku, Mikulovsku, Břeclavsku
 - enklávy: kolem Brna, Jihlavy, Vyškova, Uherské Hradiště, Šumpersko, Mohelnicko, Svitavy, Moravská Třebová, Olomoucko, Litovel, Uničov, Šternberk, Potštát, Hranice, Nový Jičín, Studénka, Bílovec a Opava
 - (kolem dálkových komunikací)
 - **Nizozemí:** Vlámové se k nám nedostali téměř vůbec

- **Šlechta** – **nové vesnice: újezd** (lat. circuitum: výsluha darovaná členu knížecí družiny (objetí na koni)
 - 11. stol.: lesnatá území kolonizovaná místním obyvatelstvem
 - 12/13. stol.: vzniká pozemková šlechta: Hrabišici, Hroznatovci, Benešovici
 - Čechy: 118 (v 1/6 kostely) Morava: 34
 - Lhota:** „lhůta“ pro časové osvobození od daní
 - 1199: první zmínka Čechy: 322 Morava: 132
- **Církevní instituce** – konec 12. stol.: z německé strany pohraničního hvozdu
 - Chebsko: klášter ve Waldsassen
 - Sušice a Vitorazsko: klášter ve Světlé (Zwettl)
 - 13. stol: z české strany – cisterciácké kláštery Plasy, Nepomuk, premonstátky z Doksan
- **Měšťanstvo** – **konec 13. stol.:** vesnice zakládali nejbohatší měšťané: např. první bruntálští fojtové
 - 1267: fojt Bertold pověřil Jindřicha z Waldova, aby vyklučil les Lichtenwerde (Světlá Hora na zemské stezce mezi Bruntálem a Nisou)

Panská sídla

- **Proces teritorializace** – vzájemně provázaný proces vytváření panství, hradu a země.
- **12. stol.** – zformovala se česká šlechtická communitas jako urozená reprezentace země
 - „družina“ panovníka: doživotní výsluhová léna (bona deservita)
- **20. letech 13. stol.** – zakládání prvních románských šlechtických a panovnických hradů: Křivoklát, Loket, Brumov, Buchlov, Veverří, Zvíkov, Jindřichův Hradec, Strakonice a Blatná
- **2. pol. 13. stol.** – hrady součástí územní a politické struktury v českých zemích
 - panovník držel hradní regál
 - šlechta se podílela na „výstavbě země“ (dvorce, kostely, trhy)
 - vznikají tvrze jako sídla nižší šlechty (rytíři, vladykové)

Panská sídla

- **Zeměpanská** – více obytných ploch a palácových křídel, protože vládce doprovázel dvůr
 - trvale zde sídlil purkrabí a zpočátku také soudce
 - některé hrady „přechodného typu“ vznikaly s použitím starší domácí fortifikační techniky v kombinaci s kamennou stavbou
- **Šlechtická** – ve 30. – 40. l. 13. stol. výstavba hradů probíhala na vlastních majetcích za využití modernizačních podnětů („německá“ kolonizace hvozdu).
- **Církevní** – fundace iniciovaly církevní instituce (benediktíni, aj.)
 - románské kostely v hradeckých centrech

Nejstarší města

- Přejchod od předměstských forem neprobíhal vždy plynule a měl různé formy.
- Města vznikala v souseství: a) centrálních hradů
b) klášterů – předklášteří
c) biskupských sídel
- **Město** – společenství kupců, podnikatelů, nižších úředníků a řemeslníků, kteří měli zájem získat výsadní postavení při tržních místech
- **Sídelní aglomerace** – řada sídlišť měla výrazné městské rysy (tržiště, sídla kupců, čtvrti řemeslníků), ale neobdržela od panovníka právo k městské organizaci
- **Prvotní město** – u nás není vazba na pozdně antická města (vlastní vývoj)
 - raně feudální předměstské aglomerace 11. a 12. stol., které přerůstají ve vrcholně středověká města
 - zárodečná města s různě vyvinutými funkcemi
 - F. Hofmann je nazývá lokační města nebo protoměsta

Církevní organizace

- **10. – poč. 13. stol.:**
- **973** – **pražské biskupství:** spadalo pod biskupství v Mohuči: základ velkofarní organizace
- **1063** – **biskupství v Olomouci:** církevní reforma za Jindřicha Zdíka ve 12. stol.: nezávislost na světské moci
- **do 13. stol.** – církevní instituce závislé na tzv. zakladatelských právech:
 - a) panovníka** – vlastník pozemkových majetků s fiskálními (daně) zájmy:
 - do 10. stol.: hradské kostely – v centrech provincií
 - tzv. farní přímus: právo udílet svátosti (křest aj.)
 - první kláštery – panovnické fundace (993: Břevnov), benediktíni
 - b) šlechty** – 2. pol. 11. stol: tzv. vlastnické kostely s tribunami – v centrech panství (dvorcích)
 - pro velmože a jeho rodinu
- Od 13. stol.** – dominantní postavení církve ve společnosti a jejího vlivu v duchovní oblasti
 - **liturgie:** pravidelné bohoslužby, kázání, církevní, slavnosti, poutě, svátky
 - **desátky:** poplatky za náboženské úkony a obřady (fiskální politika papežské kurie)
 - rozšiřování velkofarní organizace